ศึกษาวิเคราะห์บทบาทสตรีทางการบ้านการเมือง ตามมาตรฐานของพุทธธรรม : กรณีศึกษาพระพุทธดำรัสในกัมโพชสูตร

ศาสตราจารย์พิเศษ อดิศักดิ์ ทองบุญ
ราชบัณฑิต

ความนำ

ในปัจจุบัน สตรี ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับบุรุษ บทบาทสตรีทั้งทางการบ้านและการเมือง มีความสำคัญ นำมาซึ่งความสุข ความเจริญก้าวหน้าทั้งส่วนตัวและส่วนรวมหรือสังคมประเทศชาติไม่แพ้บทบาทของบุรุษ ดังเช่น นางแจเนต เยลเลน (Janet Yellen) ประธานธนาคารกลางสหรัฐอเมริกา ที่หนังสือ Time ฉบับที่ ๑๘๓ วันที่ ๒ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๑๔ พาดหัวหน้าปกไว้ว่า "THE SIXTEEN TRILLION DOLLAR WOMAN" และ "THE U.S. ECONOMY IS NOW IN HER HANDS" ซึ่งแตกต่างไปจากสตรีในสมัยก่อน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสตรีในปัจจุบันมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันเป็นสำคัญ

ในประเทศไทย การจัดการศึกษาระบบโรงเรียนเพิ่งมีในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๔๑๑-๒๔๕๓) และพัฒนาให้มีขึ้นอย่างกว้างขวางทั่วประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนหน้านั้น การศึกษาสำหรับสตรีมีแต่ในวังซึ่งรับฝึกฝนอบรมสตรี เพื่อทำการบ้านการเรือนที่ดี แต่ก็มิได้เปิดรับทั่วไป

ในประเทศอินเดียสมัยก่อน (ก่อนพุทธกาล-พุทธกาล) สตรีมีสิทธิเสรีภาพไม่เท่าเทียมบุรุษ โดยเฉพาะในสังคมของพวกพราหมณ์ซึ่งยึดถือระบบวรรณะจัด พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระพุทธ-ศาสนาปฏิวัติระบบความเชื่อถือนี้ โดยให้ความรู้ว่าทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน คนทุกวรรณะเป็นเวไนยะ คือผู้ที่สามารถได้รับการฝึกฝนอบรมให้บรรลุจุดหมายของชีวิตได้ แต่บางทีและบางกรณีคนทั่วไปมองว่า พระพุทธองค์ทรงมีอคติต่อสตรีอยู่บ้างเหมือนกัน ดังกรณีที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์ต่อไปนี้

13. □□□□

กัมโพชสูตร

กัมโพชสูตร[1] เป็นพระสูตรสั้น ๆ ปรากฏอยู่ในอปัณณกวรรค (ตอนที่ว่าด้วยข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด) แห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระไตรปิฎก เล่ม ๒๑ มีเนื้อความว่า พระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ที่วัดโฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ทูลถามว่า เพราะเหตุใดมาตุคาม (สตรี) นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ ไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้[2] พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เพราะมาตุคามเป็นคนมักโกรธ (โกธโน) ชอบริษยา (อิสฺสุกี) ตระหนี่ (มจฺฉรี) มีปัญญาทราม (ทุปฺปญฺโญ)

อรรถกถาอธิบายว่า คำว่า **สภา** หมายถึง สภาวินิจฉัย ซึ่งทำหน้าที่พิจารณาตัดสินเรื่องราวต่างๆ คำว่า **งานใหญ่** (กมฺมนฺตํ) หมายถึง การบริหารจัดการกิจการใหญ่ ๆ มีการเกษตร การพาณิชย์เป็นต้น และคำว่า **แคว้นกัมโพชะ** (กมฺโพชํ) ในคำว่า **ไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้** (น กมฺโพชํ คจฺฉติ) นั้น เป็นคำที่ยกขึ้นเป็นหัวข้อ คือเป็นตัวอย่างเพื่อแสดงว่า สตรีไปประกอบกิจการหาทรัพย์ในต่างแคว้นใด ๆ ไม่ได้ หรือได้โดยยาก โดยเฉพาะแคว้นกัมโพชะที่ยกเป็นตัวอย่างนี้ไปได้โดยยากมาก เนื่องจากอยู่นอกเขตมัชฌิมประเทศ (ส่วนกลาง) ของชมพูทวีปในสมัยนั้น ซึ่งมีชื่อเรียกว่า **ปัจจันตชนบท** และมีเส้นทางคมนาคมกับมัชฌิมประเทศอยู่สายเดียว เรียกว่า **อุตตราปถะ** (คู่กับเส้นทางคมนาคมไปสู่ภาคใต้ของชมพูทวีปที่เรียกว่า **ทักขิณาปถะ**) นอกจากนี้ แคว้นกัมโพชะยังมีวัฒนธรรมบางอย่างแตกต่างไปจากแคว้นอื่น ๆ เช่น พลเมืองของแคว้นนี้แบ่งเป็น ๒ ชนชั้น คือ **นาย** กับ **ทาส** และอาจสลับกันได้ คือ ผู้ที่เคยเป็นนาย อาจกลายเป็นทาส และทาสอาจกลายเป็นนายได้ ดังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับคนต่างแคว้นเรื่องหนึ่งปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ว่า พ่อค้าวรรณะพราหมณ์คนหนึ่งนำภรรยาไปทำการค้าขายในแคว้นกัมโพชะนี้ แต่อยู่ได้ไม่นานก็ถึงแก่กรรมลง ผู้เป็นภรรยาก็ได้ตกเป็นทาสของคนพื้นเมือง[3]

ความมักโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ และความมีปัญญาทราม เป็นสาเหตุให้สตรีนั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้ อย่างไร อรรถกถาอธิบายไว้เพียงสั้น ๆ ว่า ผู้ถูกความโกรธครอบงำจะไม่รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช่ประโยชน์ ผู้ถูกความริษยาครอบงำจะไม่อดทน

---

[1] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๘๐/๑๒๕, องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๘๐/๓๖๒.

[2] แคว้นกัมโพชะ ปัจจุบันอยู่ในแคชเมียร์ตะวันตกเฉียงใต้ และบางส่วนของอัฟกานิสถาน

[3] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๐๓/๕๐๔; ม.ม.อ. (บาลี) ๒/๔๐๓/๒๙๔.

13. □□□□

ต่อทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ผู้ถูกความตระหนี่ครอบงำจะไม่อาจทำกิจการที่ต้องจ่ายทรัพย์ลงทุนมาก ๆ และผู้มีปัญญาทรามจะไม่อาจบริหารจัดการให้กิจการดำเนินไปด้วยดีได้[4]

ประเด็นปัญหา มีผู้ตั้งข้อสงสัยว่า

๑. เพราะเหตุใด พระอานนท์จึงยกปัญหา ๓ ข้อข้างต้นขึ้นมาทูลถามพระพุทธเจ้า ปัญหาเหล่านี้มีอยู่ก่อนหรือพระอานนท์เป็นผู้ตั้งขึ้นเอง

๒. สตรีเท่านั้นหรือที่นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ ไปประกอบอาชีพในแคว้นกัมโพชะหรือต่างแคว้นไม่ได้ เพราะมีเงื่อนไขว่าเป็นคนมักโกรธ ชอบริษยา ตระหนี่ และมีปัญญาทราม บุรุษไม่อยู่ในเงื่อนไขเหล่านี้หรือ

๓. คำถามและคำตอบ เกิดจากการมองสตรีในแง่ลบ หรืออคติต่อสตรีตามความเชื่อของสังคมอินเดียสมัยนั้นหรือไม่

ข้อสมมุติฐานเบื้องต้น

๑. ปัญหาเหล่านี้น่าจะมีอยู่ก่อนแล้ว เกิดจากมีผู้ตั้งข้อสงสัยในความเชื่อที่ยึดถือต่อ ๆ กันว่า "สตรีไม่เท่าเทียมบุรุษ" และคงจะมีผู้ให้คำตอบไว้ต่าง ๆ นานา ซึ่งพระอานนท์ไม่เห็นด้วย จึงนำมาทูลถามพระพุทธเจ้า เพื่อหาทางช่วยพัฒนาสตรีตามแนวพุทธ

๒. ผู้ที่ถูกความโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ ครอบงำและไม่มีปัญญา ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษก็ไม่อาจนั่งในสภาวินิจฉัย ไม่อาจทำงานใหญ่ และไม่อาจไปประกอบอาชีพในต่างแคว้นได้เหมือนกัน แต่ในที่นี้ พระอานนท์ทูลถามเรื่องของสตรี จึงตรัสแต่สตรี ไม่ใช่ทรงมองในแง่ลบหรือ ทรงมีอคติต่อสตรีแต่อย่างใด ความจริงพุทธธรรมมีมาตรฐานเดียว ดังจะได้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

พระอานนท์กับสิทธิสตรี

มีผู้ตั้งคำถามว่า การที่พระอานนท์ยกปัญหาของสตรีดังกล่าวขึ้นทูลถามพระพุทธเจ้านั้น เป็นการมองสตรีในด้านลบตามความเชื่อของสังคมอินเดียสมัยนั้นหรือไม่ ขอตอบว่า ไม่ เพราะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ท่านเป็นผู้ทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระนางปชาบดีโคตมี พระน้านางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีรูปแรกของพระพุทธศาสนา โดยอ้างเหตุผลที่สำคัญ คือ สตรีมีความสามารถที่จะบรรลุอริยผลเช่นเดียวกับบุรุษ

[4] องฺ.จตุกฺก.อ. (บาลี) ๒/๘๐/๓๖๒.

13. □□□□

นอกจากนี้ท่านรู้และเข้าใจข้อจำกัดบางประการของสตรี ได้ช่วยปกป้องและป้องกันมิให้ได้รับอันตรายมาแล้ว กล่าวคือ ในวันที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานที่สาลวโนทยานของพวกมัลลกษัตริย์ กรุงกุสินารา แคว้นมัลละ ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองหลวงนี้ออกไปพอสมควร ท่านได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์ที่ตามเสด็จในครั้งนั้นอันมีพระอนุรุทธเถระเป็นต้น ให้ไปแจ้งข่าวพุทธปรินิพพานนี้แก่พวกมัลลกษัตริย์และชาวเมืองชาวกุสินารา ครั้นคนเหล่านั้นมาพร้อมกันแล้ว ท่านจัดให้พวกสตรีเข้าไปกราบพระศพของพระพุทธเจ้าก่อนพวกบุรุษ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านถูกตำหนิในที่ประชุมคณะสงฆ์ผู้ทำสังคายนาครั้งที่ ๑ หลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน ท่านรับผิดและได้ชี้แจงว่า เนื่องจากมีประชาชนจำนวนมากทั้งบุรุษและสตรี ถ้าให้พวกสตรีเข้ากราบพระศพต่อจากพวกบุรุษ ก็จะเป็นเวลาค่ำ การเดินทางกลางป่าในเวลาค่ำคืน จะเป็นอันตรายแก่พวกสตรี[5]

กรณีตัวอย่างที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า พระอานนท์ยอมรับสิทธิของสตรี และมองเห็นข้อจำกัดบางประการของสตรี เพื่อหาทางปกป้องและแก้ไข มิใช่เพื่อดูหมิ่นและซ้ำเติม ประเด็นปัญหาที่ปรากฏในกัมโพชสูตรนี้ ก็เป็นกรณีตัวอย่างหนึ่งของการหาทางป้องกันและแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี ดังจะกล่าวต่อไป

พระเถระอีกรูปหนึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ศากยะเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและพระอานนท์ คือ พระอนุรุทธเถระก็ได้ยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับสตรีขึ้นทูลถามพระพุทธเจ้าหลายครั้งและหลายประเด็น เช่นที่ปรากฏในโกธนสูตร[6] คัมภีร์สังยุตตรนิกาย สฬายตนวรรคว่า

> "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ข้าพระองค์เห็นแต่มาตุคามโดยมาก หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก
>
> ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มาตุคามประกอบด้วยธรรมเท่าไรหนอ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก"

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ไม่มีศรัทธา (ไม่นับถือศาสนา) ไม่มีหิริ (ไม่ละอายชั่ว) ไม่มีโอตตัปปะ (ไม่กลัวบาป) มักโกรธและมีปัญญาทราม หรือที่ปรากฏใน

---

[5] วิ.จู (ไทย) ๗/๔๔๓/๓๘๔.

[6] สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๒๘๔/๓๑๕.

13. □□□□

ปัญจเวรสูตร[7] พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า สตรีผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ และเสพสุราเมรัยและของมึนเมา หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

เมื่อท่านทราบสาเหตุเช่นนี้แล้ว ท่านก็เทศนาสั่งสอนพวกสตรีให้มีคุณธรรม ๕ คือ มีศรัทธา มีหิริ โอตตัปปะ ไม่มักโกรธ และมีปัญญา หรือให้มีคุณธรรม อีกหมวดหนึ่งคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จและไม่เสพสุราเมรัยและของมึนเมาทั้งปวง ซึ่งล้วนเป็นคุณธรรม นำผู้ปฏิบัติให้หลุดพ้นจากอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ไปสู่สุคติได้จริงตามมาตรฐานของพุทธธรรม

มาตรฐานของพุทธธรรม

คำว่า **มาตรฐาน** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ นิยามไว้ว่า "น. สิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์ที่รับรองกันทั่วไป เช่น เวลามาตรฐานกรีนิช, สิ่งที่ถือเอาเป็นเกณฑ์สำหรับเทียบกำหนดทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ เช่น มาตรฐานอุตสาหกรรม หนังสือนี้ไม่เข้ามาตรฐาน" มาตรฐานของพุทธธรรม คือ ความจริงแท้ ความถูกต้องเที่ยงแท้ไม่แปรผัน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ดังปรากฏในบทธรรมคุณ ๖ ได้แก่

๑. **สฺวากฺขาโต** : ตรัสไว้ดีแล้ว คือเป็นความจริงแท้ มีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด สมบูรณ์ทั้งอรรถ (เนื้อความ) และพยัญชนะ (อักษร) ดังที่ท่านอธิบายไว้ว่า พุทธธรรมนี้ไม่ขาดไม่เกิน คือจะเพิ่มอะไรเข้าไปก็ไม่ได้ หรือจะตัดอะไรออกไปก็ไม่ได้ จึงกล่าวไว้ว่า "บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง"

๒. **สนฺทิฏฺฐิโก** : ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้ชัดด้วยตนเอง คือผู้ใดปฏิบัติและบรรลุผลตามข้อปฏิบัตินั้นๆ ก็จะเห็นผลโดยประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำบอกเล่าของผู้อื่น

๓. **อกาลิโก** : ไม่ประกอบด้วยกาล คือไม่ขึ้นกับกาลเวลา ปฏิบัติถูกสมบูรณ์เวลาไหนก็เกิดผลเวลานั้น อีกนัยหนึ่ง หมายความว่า พุทธธรรมทรงความจริงอยู่ตลอดไป ไม่จำกัดด้วยกาล

๔. **เอหิปสฺสิโก** : ควรเรียกให้มาดู คือท้าให้มาตรวจสอบ ให้มาพิสูจน์ได้ เพราะเป็นของจริงดีจริงและให้ผลจริง

๕. **โอปนยิโก** : ควรน้อมเข้ามา คือควรน้อมธรรมเข้ามาไว้ในใจด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึงธรรม ด้วยการปฏิบัติจนใจบรรลุถึงที่หมายหรือจุดหมายของข้อธรรมนั้น ๆ

[7] สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๒๙๓/๓๒๐.

13. □□□□

๖. **ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ** : อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน คือ เป็นสิ่งที่เฉพาะผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเท่านั้นจะพึงรู้แจ้งเห็นจริงได้ เหมือนรสแกงเป็นเช่นไรผู้บริโภคเท่านั้นจะรู้ได้บอกได้

ขอขยายความในพระธรรมคุณข้อ สฺวากฺขาโต (ตรัสดี) อีกประเด็นหนึ่ง เพื่อแสดงว่า ที่คำว่า **ตรัสดี**นั้น หมายถึง ตรัสพระวาจาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังเท่านั้น ดังที่ตรัสกับอภัยราชกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารแห่งกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ปรากฏอยู่ในอภยราชกุมารสูตร[8] (พระไตรปิฎก เล่ม ๑๓) ตอนหนึ่งว่า

"ราชกุมาร ตถาคตก็อย่างนั้นเหมือนกัน รู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น **ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น**

ตถาคตรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

อนึ่ง ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น **ในข้อนั้น ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น** ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย"

จากการศึกษาพระสูตรต่าง ๆ ในพระสุตตันตปิฎก พบว่า พุทธธรรมที่ปรากฏในบางพระสูตรเป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมฝ่ายดี หรือฝ่ายชั่วเพียงฝ่ายเดียว ก็มี ในบางพระสูตรเป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วเปรียบเทียบกัน ก็มี และในบางพระสูตร เป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมเจาะจงแต่ละประเด็นทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วในบุคคลคนเดียวกันก็มี โดยเฉพาะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงโดย

[8] ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

13. □□□□

พระพุทธประสงค์เอง แต่ถ้ามีผู้ทูลถาม ก็ทรงตอบตรงตามประเด็นที่ทูลถามนั้น ๆ เช่น ที่พระอานนท์และพระอนุรุทธเถระทูลถามดังกล่าวข้างต้น พุทธธรรมทั้งหมดไม่ว่าที่ทรงแสดงตามพระประสงค์หรือตามที่มีผู้ทูลถาม ล้วนมีมาตรฐานเดียวกัน คือเป็นความจริง ความดี ความงาม และนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นทั้งนั้น ดังบทธรรมคุณข้างต้น

ตัวอย่างพุทธธรรมที่เป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมฝ่ายชั่ว ๑๐ ประการ ซึ่งนำผู้ประพฤติไปสู่นรก และฝ่ายดี ๑๐ ประการ ซึ่งนำผู้ประพฤติไปสู่สวรรค์ พุทธธรรม ๒ หมวดนี้โดยทั่วไปเรียกว่า "อกุศลกรรมบถ ๑๐" และ "กุศลกรรมบถ ๑๐" ตามลำดับที่ปรากฏในปฐมนิรยสัคคสูตร ทุติยนิรยสัคคสูตร มาตุคามสูตร[9] เป็นต้น

ในปฐมนิรยสัคคสูตรและทุติยนิรยสัคคสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า "บุคคลประกอบด้วยธรรม (ฝ่ายเดียว) ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้" และ "บุคคลประกอบด้วยธรรม (ฝ่ายดี) ๑๐ ประการย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้" ส่วนในมาตุคามสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า "มาตุคามประกอบด้วยธรรม (ฝ่ายชั่ว) ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้" และ "มาตุคามประกอบธรรม (ฝ่ายดี) ๑๐ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้" ที่นำพระสูตรทั้งสามนี้มาเป็นตัวอย่างก็เพื่อให้ข้อสังเกตว่า พุทธธรรม ๒ หมวดนี้ มีความเป็นมาตรฐานสากล ไม่ว่าผู้ใดทั้งผู้ชายและผู้หญิง ถ้าประพฤติเช่นนี้ก็จะเกิดผลอย่างเดียวกัน

ตัวอย่างพุทธธรรมที่เป็นเกณฑ์วัดพฤติกรรมทั้งฝ่ายชั่วและฝ่ายดีในบุคคลเดียวกัน ดังปรากฏในมัลลิกาเทวีสูตร[10] ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระนางมัลลิกาเทวี พระอัครมเหสีของพระเจ้า ปเสนทิโกศล แห่งแคว้นโกศล มีเนื้อความว่า

พระนางมัลลิกาเทวีทูลถามปัญหา ๔ ข้อ คือ

๑. อะไรเป็นเหตุให้มาตุคามบางคนมีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู และเป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

๒. อะไรเป็นเหตุให้มาตุคามบางคนมีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์

---

[9] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๒๑๑-๒๑๓/๓๔๖-๓๕๑.

[10] องฺ.จตุกฺก. (ไทย) ๒๑/๑๙๗/๓๐๐-๓๐๓.

13. □□□□

๓. อะไรเป็นเหตุให้มาตุคามบางคนมีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก แต่เป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

๔. อะไรเป็นเหตุให้มาตุคามบางคนมีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก และเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า มาตุคามบางคนเป็นผู้โกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจ เธอไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ และมีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น กีดกัน ตัดรอน ผูกความริษยา ถ้ามาตุคามนั้นจุติจากอัตภาพนั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู และเป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

มาตุคามบางคนเป็นผู้โกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้เล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจ แต่เธอให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ และไม่มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น ไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ถ้าเธอจุติจากอัตภาพนั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์ มาตุคามบางคนเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดเคืองใจ ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจ แต่เธอไม่ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ และมีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น กีดกัน ตัดรอน ผูกความริษยา ถ้าเธอจุติจากอัตภาพนั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก แต่เป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

มาตุคามบางคนเป็นผู้ไม่โกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้มากก็ไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความ

13. □□□□

ไม่พอใจ เธอให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ และไม่มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น ไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ถ้าเธอจุติจากอัตภาพนั้นมาเกิดเป็นมนุษย์ กลับมาเกิดในชาติใด ๆ ย่อมเป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก และเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์

พระพุทธองค์ตรัสสรุปว่า

"มัลลิกา นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มาตุคามบางคนมีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู และเป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มาตุคามบางคนในโลกนี้มีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู แต่เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์

นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มาตุคามบางคนในโลกนี้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก แต่เป็นคนยากจน ขัดสนทรัพย์ ขัดสนโภคะ ต่ำศักดิ์

นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มาตุคามบางคนในโลกนี้มีรูปงาม น่าดู น่าเสื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก และเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก สูงศักดิ์"

พระนางมัลลิกาเทวีได้กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในชาติอื่น ชะรอยหม่อมฉันจะเป็นโคนโกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวเล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจ ในชาตินี้ หม่อมฉันจึงมีผิวพรรณไม่งาม รูปชั่ว ไม่น่าดู

แต่ในชาติอื่นหม่อมฉันคงได้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ ในชาตินี้หม่อมฉันจึงเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก

ในชาติอื่นหม่อมฉันคงจะไม่มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น ไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ผูกความริษยา ในชาตินี้หม่อมฉันจึงเป็นผู้สูงศักดิ์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็นางกษัตริย์บ้าง นางพราหมณีบ้าง นางคหปตานีบ้าง มีอยู่ในราชสกุลนี้ หม่อมฉันได้ดำรงความเป็นใหญ่เหนือหญิงเหล่านั้น ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

13. □□□□

หม่อมฉันจักไม่โกรธ ไม่มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถึงจะถูกว่ากล่าวมากก็จักไม่ขัดเคือง ไม่ฉุนเฉียว ไม่กระฟัดกระเฟียด ไม่กระด้างกระเดื่อง ไม่แสดงอาการโกรธ ความขัดเคือง และความไม่พอใจ และจักให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ จักไม่มีใจริษยาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของผู้อื่น จักไม่กีดกัน ไม่ตัดรอน ไม่ริษยา"

ใน ราสิยสูตร (ในพระไตรปิฎก เล่ม ๑๘)[11] พระพุทธเจ้าทรงจำแนกกามโภคีบุคคล (ผู้ครองเรือน) ออกเป็น ๓ ประเภทตามพฤติกรรมในการแสวงหาทรัพย์ และทรงจำแนกประเภทที่ ๑ ที่ ๒ ออกเป็นประเภทละ ๓ จำพวก และประเภทที่ ๓ เป็น ๔ จำพวก ตามพฤติกรรมในการใช้จ่ายทรัพย์ รวมทั้งหมดเป็น ๑๐ จำพวก แต่ในกามโภคีสูตร (ในพระไตรปิฎกเล่ม ๒๔)[12] ทรงจำแนกกามโภคีบุคคลออกเป็น ๑๐ จำพวกเลย และในตอนท้ายของแต่ละสูตรทรงตีค่าพฤติกรรมแบบจำแนกแยกแยะของบุคคลเหล่านี้ไว้โดยละเอียด ดังจะประมวลมาเสนอเพื่อพิจารณาดังต่อไปนี้

กามโภคีบุคคล ๓ ประเภท ๑๐ จำพวก

ประเภทที่ ๑ ผู้ที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด มี ๓ จำพวก คือ

๑.๑ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้วไม่เลี้ยงตน (รวมถึงครอบครัว) ให้อิ่มหนำสำราญ และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๑.๒ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๑.๓ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ

ประเภทที่ ๒ ผู้แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม ด้วยการงานที่ผิดบ้าง ไม่ผิดบ้าง มี ๓ จำพวก คือ

๒.๑ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๒.๒ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๒.๓ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ

---

[11] สํ.สฬา. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๑๙-๔๓๐.

[12] องฺ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๒๐๗-๒๑๒.

13. □□□□

ประเภทที่ ๓ ผู้ที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรมด้วยการงานที่ไม่ผิด มี ๔ จำพวก คือ

๓.๑ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว ไม่เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๓.๒ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ

๓.๓ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ แต่เป็นผู้มัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกในการใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น

๓.๔ พวกหนึ่ง เมื่อได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งไม่เป็นผู้มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกในการใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้น

ทรงตีค่าพฤติกรรมแบบจำแนกแยกแยะไว้ดังนี้

๑. **พฤติกรรมการแสวงหาทรัพย์** ทรงตำหนิการแสวงหาทรัพย์โดยไม่ชอบธรรมด้วยการงานที่ผิด และทรงสรรเสริญการแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมด้วยการงานที่ไม่ผิด

๒. **พฤติกรรมการใช้จ่ายทรัพย์** ทรงตำหนิพฤติกรรม ๓ ประการคือ ๑. การไม่เลี้ยงตน (รวมถึงครอบครัว) ให้อิ่มหนำสำราญ ๒. การไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ และการใช้จ่ายทรัพย์ด้วยความมัวเมา หมกมุ่น จดจ่อ ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญา และทรงสรรเสริญพฤติกรรม ๓ ประการ คือ ๑. การเลี้ยงตนให้อิ่มหนำสำราญ ๒. การแจกจ่าย ทำบุญ และ ๓. การใช้จ่ายทรัพย์ด้วยความไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญา

กามโภคีบุคคลจำพวกที่ ๑ ของประเภทที่ ๑ ทรงตำหนิทุกพฤติกรรม ส่วนกามโภคีบุคคลจำพวกที่ ๔ ของประเภทที่ ๓ ทรงสรรเสริญทุกพฤติกรรม และจัดเป็นกามโภคีบุคคลชั้นพิเศษ

จากพระสูตรที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น พอสรุปได้ว่า พุทธธรรมทั้งหลายมีมาตรฐานเดียวกัน คือ เป็นความจริงที่ตรัสไว้ดีแล้ว และตรัสเพื่อประโยชน์แก่ผู้ฟัง ดังบทธรรมคุณและวาจาที่ตรัสดังกล่าวแล้ว

วิเคราะห์พระพุทธดำรัสในกัมโพชสูตร

ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า พระอานนท์ทูลถามพระพุทธเจ้าว่าเพราะเหตุใด มาตุคาม(หรือสตรี) จึงนั่งในสภา(วินิจฉัย)ไม่ได้ ทำการงานใหญ่ไม่ได้ ไปแคว้นกัมโพชะ (หรือต่างแคว้น) ไม่ได้ พระพุทธองค์ตรัสโดยรวมว่า เพราะมาตุคามเป็นคนมักโกรธ (โกธโน) ชอบริษยา (อิสฺสุกี) มีความตระหนี่ (มจฺฉรี) และมีปัญญาทราม (ทุปฺปญฺโญ) ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า ผู้ที่ถูกความโกรธครอบงำจะไม่รู้

13. □□□□

สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช่ประโยชน์ ผู้ถูกความริษยาครอบงำจะไม่อดทนต่อทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ผู้ถูกความตระหนี่ครอบงำจะไม่อาจทำกิจการที่ต้องจ่ายทรัพย์ (ลงทุนมาก ๆ) และผู้มีปัญญาทราม จะไม่อาจบริหารจัดการให้กิจการดำเนินไปด้วยดีได้

เมื่อเปรียบเทียบหมวดธรรมในกัมโพชสูตรนี้กับหมวดธรรมในมัลลิกาเทวีสูตร ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า มีข้อธรรมเดียวกัน ๓ ข้อ คือ ความโกรธ ความริษยา และความตระหนี่ ในมัลลิกาเทวีสูตร ไม่มีทุปปัญญา หรือปัญญาทราม เพราะพระนางมัลลิกาเทวีทูลถามถึงสาเหตุให้มีหรือไม่มีความงาม ความมั่งมี และความสูงศักดิ์ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า ข้อความ ๓ ข้อนั้นเป็นสาเหตุสำคัญ ไม่ทรงเน้น ปัญญา หรือทุปปัญญา แต่ในกัมโพชสูตร พระอานนท์ทูลถามถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่ วินิจฉัยในสภา ไม่สามารถทำงานใหญ่ และการบริหารจัดการธุรกิจในต่างแคว้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้อง กับความรู้ความสามารถคือปัญญาเป็นสำคัญ จึงตรัสปัญญาไว้ ดังที่อรรถกถาอธิบายว่า "ผู้ถูก ความโกรธครอบงำจะไม่รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช่ประโยชน์"

ความโกรธที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัลลิกาเทวีสูตรว่า เป็นสาเหตุให้มีผิวพรรณไม่งาม และตรัสว่า ความไม่โกรธ เป็นสาเหตุให้มีผิวพรรณงามนั้นเป็น "สันทิฏฐิโก" คือพิสูจน์ด้วยตนเองได้ เพราะคนที่กำลังโกรธแค้นขัดเคือง ไม่พอใจอย่างแรง จะมีสีหน้าท่าทางปรากฏให้เห็น คือ หน้าดำ หน้าแดง หรือแดงกล่ำ เนื้อตัวเต้น คิ้วขมวด หน้างิกหน้างอ มีท่าทางงึดงัด กระฟัดกระเฟียด เป็นต้น ถ้าเป็นคนมักโกรธ มากไปด้วยความคับแค้นใจ ถูกว่ากล่าวแม้เพียงเล็กน้อยก็ขัดเคือง ฉุนเฉียว กระฟัดกระเฟียด กระด้างกระเดื่อง แสดงอาการโกรธ อาการขัดเคือง และความไม่พอใจออกมา นอกจากไม่งามในปัจจุบันแล้ว ตายไปก็จะเกิดเป็นคนไม่สวยไม่งามทุกชาติ ถ้าไม่ขจัดความโกรธ เป็นความไม่โกรธให้ได้ดังที่พระนางมัลลิกาเทวีทรงปฏิญญาต่อพระพุทธองค์ นั่นคือพระนางต้องปฏิบัติ ตามธรรมอันทำให้งาม ๒ ประการ ได้แก่ **ขันติ** ความอดทน อดกลั้นต่อความโกรธและอารมณ์ที่จะก่อ ให้เกิดความโกรธ และ**โสรัจจะ** ความสงบเสงี่ยม ความมีอัธยาศัยงาม ส่วนความโกรธที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ในกัมโพชสูตรว่า เป็นสาเหตุให้นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้นั้น เพราะเมื่อความโกรธเกิดขึ้น ขันติ(ความอดทนอดกลั้น)หายไป สติ (ความระลึกได้ ความไม่เผลอตน) และสัมปชัญญะ (ความรู้ตัวทั่วพร้อม ความตระหนักรู้คุณโทษแล้วตัดสินใจกระทำการ) จะไม่เกิดขึ้น เพราะสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของปัญญาไม่นำร่อง ปัญญา (ความรู้ดี ความรู้ชอบ ความรู้ถูกต้อง) ก็ไม่เกิดขึ้น มีแต่ทุปปัญญาหรือปัญญาทราม การวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นหน้าที่ จึงบกพร่องคือเป็นไปตามอารมณ์จนเกิดความเสียหายแก่ส่วนรวมได้

13. □□□□

ความริษยา ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัลลิกาเทวีสูตรว่า เป็นสาเหตุให้เป็นคนต่ำศักดิ์นั้น เพราะคนที่ริษยาเห็นเขาได้ดี ทนไม่ได้ ไม่พอใจในความดี ความมั่งมี ความสุขของคนอื่น คิดตัดรอนกีดกันไม่ให้เขาได้ดีกว่าตน คนเช่นนี้จะไม่มีใครคบค้าสมาคม จะไม่มีผู้ใดยกย่องสรรเสริญ เขาจึงเป็นใหญ่ในสังคมไม่ได้ และที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในกัมโพชสูตรว่า เป็นสาเหตุให้นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้นั้น ก็มีนัยเช่นเดียวกัน แต่มุ่งหนักไปทางไม่ได้รับความเคารพเชื่อถือ ไม่ให้ความร่วมคิดร่วมทำ จึงต่างคิดแข่งขันชิงดีชิงเด่น เอารัดเอาเปรียบกัน

ความตระหนี่ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมัลลิกาเทวีสูตรว่า เป็นสาเหตุให้ยากจนนั้น เพราะคนตระหนี่จะมีความหวงแหนทรัพย์สมบัติ ไม่ยอมเสียสละให้ทานบำเพ็ญบุญกุศล ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นและสังคม มีแต่เก็บไว้เพื่อตน เมื่อถึงคราวตกอับขัดสนก็ไม่มีผู้ใดช่วยเหลือ และที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในกัมโพชสูตรว่าเป็นสาเหตุให้นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปแคว้นกัมโพชะไม่ได้ ก็มีนัยเช่นเดียวกัน แต่มุ่งเน้นการไม่กล้าตัดสินใจลงทุน ไม่กล้าเสี่ยง เพราะขาดปัญญาสำหรับใช้วางแผนดำเนินการ ขาดความร่วมมือร่วมคิดและร่วมทำจากผู้มีความรู้ความสามารถที่จำเป็นต้องลงทุนจ่ายค่าแรง หรือบำรุงเลี้ยงดูตามสมควร เป็นต้น ซึ่งเป็นการให้ผลรวมกันของข้อธรรมทั้ง ๔ ข้อ คือ ความโกรธ ความริษยา ความตระหนี่ และมีปัญญาทราม

อย่างไรก็ตาม สตรีผู้ไม่เป็นคนมักโกรธ ไม่ชอบริษยา ไม่ตระหนี่ และมีปัญญา ก็สามารถนั่งในสภาได้ ทำงานใหญ่ได้ และไปประกอบอาชีพต่างแคว้นต่างประเทศได้ พึงเข้าใจว่า พระพุทธดำรัสในกัมโพชสูตรนั้น พระพุทธเจ้าตรัสตามคำทูลถาม คือเขาถามอย่างไรก็ตรัสตอบตรงตามลักษณะนิสัยและพฤติกรรมในเรื่องนั้น ๆ เฉพาะที่ทรงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ถามและผู้ฟัง ทั้งนี้ "เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย" ดังที่ตรัสกับอภัยราชกุมารที่อ้างถึงข้างต้น

บทสรุป

จากประเด็นข้อสงสัยที่ว่า เพราะเหตุใดพระอานนท์จึงยกปัญหา ๓ ข้อนี้ ขึ้นทูลถามพระพุทธเจ้า ปัญหาเหล่านี้มีอยู่ก่อน หรือพระอานนท์ตั้งขึ้นเอง สตรีเท่านั้นหรือที่นั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปประกอบอาชีพในแคว้นกัมโพชะหรือต่างแคว้นไม่ได้ คำถามและคำตอบในพระสูตรนี้เกิดจากการมองสตรีอย่างอคติตามความเชื่อของสังคมอินเดียสมัยนั้นหรือไม่

13. □□□□

ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากพระสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อสงสัยเหล่านั้นแล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์เปรียบเทียบจนแน่ใจว่า สามารถแก้ข้อสงสัยดังกล่าวได้ดังนี้

๑. เหตุที่พระอานนท์ทูลถามปัญหา ๓ ข้อนี้ เพราะเชื่อมั่นในพระสัพพัญญุตญาณของพระพุทธองค์ โดยหวังจะนำพระพุทธดำรัสไปแนะนำสตรีที่มีปัญหาให้ทราบและแก้ไขต่อไป

๒. ปัญหาเหล่านี้น่าจะมีอยู่ก่อน และมีผู้ให้คำตอบบ้างแล้ว แต่พระอานนท์ไม่เห็นด้วยจึงทูลถามพระพุทธองค์โดยตรง

๓. ผู้มีความโกรธ ความริษยา ความตระหนี่และมีปัญญาทราม ไม่ว่าบุรุษหรือสตรีย่อมนั่งในสภาไม่ได้ ทำงานใหญ่ไม่ได้ และไปประกอบอาชีพในต่างแดนไม่ได้ทั้งนั้น

๔. ผู้ใดเมื่อเรียนรู้ข้อบกพร่องของตนจนรู้ตระหนักแน่แล้ว ลงมือแก้ไขตามพระพุทธดำรัสดังมีพระนางมัลลิกาเทวีทรงปฏิบัติ ผู้นั้นจะได้ประโยชน์สมตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์

13. □□□□

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : คณะผู้ศรัทธาร่วมกันจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน, ๒๕๔๖.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : คณะศิษย์พิมพ์ถวายเนื่องในมงคลวารอายุครบ ๖๐ ปี พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๔๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม ๗, ๑๓, ๑๘, ๒๑** และ **๒๔.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **ปปญฺจสูทนี.** (อรรถกถามัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ภาค ๒). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๓.

_____. **มโนรถปูรณี** (อรรถกถาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ภาค ๒), กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔.** เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔.

13. □□□□

อาคารพิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎก